

УДК 336.148

Н. М. КОРКУНА, Г. Г. ЦЕГЕЛИК
Львівський національний університет ім. І. Франка

ЗАДАЧА ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЗА СТАТТЯМИ ВИТРАТ

Проаналізовано ефективність бюджетної системи України, побудована математична модель задачі визначення оптимального розподілу бюджетних коштів за статтями витрат.

It is analyzed the effectiveness of budget system of Ukraine, it's constructed the mathematic model of tasks of optimal division of budget according to the articles of spending.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, математична модель.

Вступ. Розбалансований сектор публічних фінансів сьогодні є однією із найбільш серйозних загроз для економічної безпеки України і одним із головних чинників стримування економічного розвитку та зростання рівня добробуту населення.

Проблемними є питання не лише вертикальної організації сектора, що пов'язано з пошуком балансу в розподілі коштів між центральним та місцевими бюджетами, а й на горизонтальному рівні:

– хронічні дефіцити бюджету, державних цільових фондів та потужних державних компаній призводять до системних макроекономічних проблем;

– неефективна організація спеціального фонду призводить до недофінансування важливих напрямів державних видатків;

– стабілізаційний фонд замість підтримки економічної активності часто використовується для фінансування окремих видатків в режимі “ручного управління” в обхід норми про необхідність їх затвердження Верховною Радою;

– видатки розвитку розпорошені, їхня ефективність знаходиться на досить низькому рівні, тому стимулюючий ефект є мінімальним.

Забезпечення оптимального розподілу фінансових ресурсів в бюджетній системі потребує вирішення двох ключових завдань [1]:

1. Перерозподіл дохідних джерел та зобов'язань між центральним та місцевими бюджетами. В контексті підвищення ефективності бюджетної системи України це завдання є одним із найбільш актуальних. Наразі місцева влада по суті перетворена в регіональні відділи центральних органів влади (це стосується і виконавчих, і представницьких органів влади), фактично займається реалізацією державної політики, а не розвитком власного регіону. Місцеві податки та збори формують до 2 % дохідної частини місцевих бюджетів, тоді як в ЄС їх частка сягає 30 %. Органи місцевого самоврядування мають право встановлення місцевих податків та зборів, проте ці податки характеризуються невеликим обсягом надходжень. Витрати на адміністрування деяких місцевих податків перевищують надходження від їх сплати. В Україні зростає кількість дотаційних регіонів. Якщо на початку 1990-х років таких областей було 13–15, на початку 2000-х рр. – близько 20, то сьогодні такими є всі регіони, крім м. Києва.

2. Урегулювання горизонтальних потоків фінансових ресурсів між бюджетом та іншими квазіпублічними інститутами та позабюджетними фондами (НАК “Нафтогаз України”, Пенсійний фонд та ін.). Дефіцити квазіпублічних фінансових інститутів та позабюджетних фондів свідчать про те, що держава штучно намагається надавати такі публічні послуги, які за нинішнього рівня розвитку економіки забезпечити неможливо.

Таким чином, сучасна модель бюджетної системи формує простір для цільової переорієнтації фінансових потоків, внаслідок чого бюджетні ресурси часто використовують не за призначенням, неефективно, а на окремих шаблях бюджетної системи формуються дисбаланси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес соціально-економічної та політичної трансформації українського суспільства на шляху від держави з командно-адміністративною системою до демократичної супроводжується змінами у підходах до формування бюджету. За умов командної економіки бюджетний процес відбувався жорстко централізовано, а використання бюджетних коштів визначалося народногосподарськими цілями. Місцеві бюджети формувалися строго ієрархічно від вищої до нижчої ланки бюджетної системи, не відіграючи активної самостійної ролі. В умовах демократії бюджет формується під дією механізму суспільного вибору та визначається чинниками не лише економічного, а й суспільно-політичного характеру.

Різномічні аспекти реформування бюджетної системи в напрямі підвищення її ефективності досліджувалися багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими. Теоретичні основи бюджетних фінансів викладені в працях С. Булгакової, О. Василика, В. Кравченка, В. Опаріна, Ю. Пасічника, Л. Сафонові, В. Федосова, І. Чугунова,

С. Юрія. Процес формування і використання коштів місцевих бюджетів розглядали В. Грушко, В. Дем'янин, О. Дроздовська, І. Затонацька, О. Кириленко, В. Корчинський, І. Луніна, Ц. Огонь, К. Павлюк, С. Слухай, Н. Старостенко та ін. Фундаментальні проблеми та практичні аспекти організації публічних фінансів знайшли своє відображення в працях таких видатних західних вчених як Ш. Бланкарт, Дж. Бьюкенен, К. Віксель, А. Даунз, У. Нордгаус, М. Ольсон, В. Оутс, Г. Таллок, Ч. Тібу та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій з означеної проблематики, а також проведення реформ у бюджетній сфері, багато питань функціонування бюджетів усіх рівнів залишаються невирішеними.

Метою статті є проведення аналізу ефективності бюджетної системи України і побудова математичної моделі для визначення оптимального розподілу бюджетних коштів за статтями витрат.

Бюджет завжди був важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери [2]. За його допомогою держава, здійснюючи розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, може змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання, здійснювати соціальні перетворення.

Бюджетна системи України – це сукупність державного бюджету і місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовують для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Зведений бюджет України включає показники державного бюджету України, зведеного бюджету АР Крим та зведених бюджетів областей та міст Києва й Севастополя.

В умовах переходу до ринкової економіки бюджет не втрачає своєї ролі, він є основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів. Надходження до бюджету прямо залежать від стану виробництва. У свою чергу, можливість утримувати соціальну сферу, забезпечувати соціальні гарантії населенню безпосередньо залежить від стану надходжень до бюджету. Формування дохідної та видаткової частин бюджету пов'язано з основними макропоказниками економічного та соціального розвитку держави на відповідний рік.

Структуру бюджетної системи України характеризують дані таблиці 1 [3–4].

Таблиця 1

Структура бюджетної системи України										
Рік	Показник, млн грн									
	Дохід					Видатки				
	Зведений	У т.ч.:				Зведені	У т.ч.:			
		державний		місцевий			державні		місцеві	
усього		відсотків до зведеного бюджету	усього	відсотків до зведеного бюджету	усього		відсотків до зведеного бюджету	усього	відсотків до зведеного бюджету	
2002	61954,3	42525,0	68,6	19429,3	31,4	60318,9	35530,1	58,9	24788,8	41,1
2003	75285,8	52708,4	70,0	22577,4	30,0	75792,5	44390,9	58,6	31401,6	41,4
2004	91529,4	68744,5	75,1	22784,9	24,9	102538,4	63734,8	62,2	38803,6	37,8
2005	134183,2	103867,0	77,4	30316,2	22,6	141989,5	89914,8	63,3	52074,7	36,7
2006	171811,5	131946,0	76,8	39865,5	23,2	175512,2	103148,0	58,8	72364,2	41,2
2007	219936,5	161587,5	73,5	58349,0	26,5	227638,3	131127,0	57,6	96511,2	42,4
2008	297893,0	224020,9	75,2	73872,1	24,8	312017,5	185111,3	59,3	126906,2	40,7
2009	272967,0	201931,3	74,0	71035,7	26,0	310225,2	183037,4	59,0	127187,8	41,0
2010	314506,3	233990,5	74,4	80515,8	25,6	377842,8	225822,5	59,8	152020,3	40,2

Як видно з таблиці 1 структуру бюджетної системи України покращується і набуває стабільності. Так, якщо в 2004 та 2005 рр. у державному бюджеті було сконцентровано 62,2 та 63,2 % витрат бюджетних ресурсів, відповідно, то починаючи з 2007 року питома вага витрат держбюджету у зведеному бюджеті стабілізувалася на рівні 57–59,3 %. Це дало змогу підвищити роль місцевих бюджетів. Визначальними при обґрунтуванні розмежування доходів і витрат різних ланок бюджетної системи мають стати фактори ефективного витрачання коштів, посилення контролю з боку держави за господарською діяльністю суб'єктів підприємництва, встановлення залежності між розміром витрат і результатами економічної діяльності в регіонах.

Видатки держбюджету за своєю економічною сутністю є інструментом досягнення вищого критерію справедливості і корисності для кожного члена суспільства.

На досягнення цієї мети повинно бути зорієнтоване бюджетне законодавство. Видатки бюджету повинні бути спрямовані на вирівнювання доходів окремих верств населення. Однак вирівнювання доходів виправдане тільки тоді, коли поліпшується становище найбільш вразливих верств населення. Досягти вказаної мети можливо тільки в умовах економічного зростання і розвинених демократичних засад. На сучасному етапі бюджетне законодавство відповідає розстановці політичних сил в Україні і стану трансформації економіки [5].

Бюджетним кодексом України передбачено, що з державного бюджету здійснюються видатки на: державне управління; судову владу; міжнародну діяльність; освіту; охорону здоров'я; культуру і мистецтво; соціальний захист та соціальне забезпечення; державні інвестиційні проекти; промисловість і енергетика; будівництво; сільське господарство, лісове господарство, рибальство і мисливство; державні цільові фонди; обслуговування державного боргу та ін.

Протягом останніх років законодавчі акти, програми та інші нормативні документи, що визначають обсяги видатків державного та місцевих бюджетів, у переважній більшості приймалися без належного врахування можливостей економіки та населення у сплаті податків для формування доходів бюджету. Це призвело до структурної розбалансованості фінансів держави, значних (прихованих та наявних) дефіцитів державного бюджету. Розрив між потребою у видатках і обсягом ресурсів бюджету може бути подоланий лише за умов призупинення верховною Радою чинності окремих законодавчих актів, видатки на виконання яких у бюджеті не передбачені або передбачені не в повному обсязі. Це дасть змогу суттєво оздоровити бюджетну систему і водночас запобігти зростанню заборгованості за зобов'язаннями держави, які не можуть бути виконані.

Розглянемо побудову математичної моделі оптимального розподілу бюджетних коштів, за якого для найбільш важливих статей витрат виділяється по можливості найбільше коштів.

Нехай V – обсяг бюджетних коштів в грошових одиницях; m – кількість статей витрат, за якими треба розподілити бюджетні кошти; a_i – мінімальна потреба в бюджетних коштах за i -ю статтею; b_i – максимальна потреба в бюджетних коштах за i -ю статтею; α_i – коефіцієнт важливості потреби в грошових коштах за i -ю статтею (експертна оцінка); x_i – кількість грошових одиниць, що планується виділити з бюджетних коштів на i -у статтю (невідомі змінні).

Тоді математична модель задачі матиме вигляд $L = \sum_{i=1}^m \alpha_i x_i \rightarrow \max$ за умов $\sum_{i=1}^m x_i = V$, $a_i \leq x_i \leq b_i$, $i = 1, 2, \dots, m$. Тут цільова функція виражає ефективність розподілу бюджетних коштів за статтями витрат. Очевидно, задача матиме розв'язок, якщо виконується умова $\sum_{i=1}^m a_i < V < \sum_{i=1}^m b_i$.

Одержана математична модель є задачею лінійного програмування і може бути розв'язана одним із методів її розв'язування, наприклад, симплекс-методом.

Висновки. В роботі проведено аналіз ефективності бюджетної системи України і побудована математична модель для визначення оптимального розподілу коштів за статтями витрат.

Література

1. Щодо шляхів забезпечення оптимального розподілу фінансових ресурсів в бюджетній системі України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/345/>
2. Бабич Т. С. Бюджетування в Україні: становлення та перспективи розвитку : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 ; Гроші, фінанси і кредит / Т. С. Бабич ; КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2008. – 25 с.
3. Статистичний щорічник України за 2009 рік. Держкомстат України. – К. : Консультант, 2010. – 571 с.
4. Україна в цифрах-2008. Держкомстат України. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2009. – 259 с.
5. Василик О. А. Державні фінанси України : підручник / О. А. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 608 с.

УДК 339.743

І. М. КРЕКОТЕНЬ

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено напрями удосконалення політики валютного регулювання в Україні. Проаналізовано макроекономічні передумови переходу до режиму гнучкого курсоутворення.

Investigated for improving the exchange regulations in Ukraine. Analyzed the macroeconomic conditions of transition to a flexible exchange rate regime.

Ключові слова: валютна політика, гнучкий режим курсоутворення, таргетування валютного курсу, валютні інтервенції.

Вступ. У сучасних умовах наша держава опинилась перед складним вибором подальшого режиму курсоутворення, який би повністю відповідав сучасним реаліям і забезпечував прискорення економічного розвитку. Це зумовлено тим, що політика валютного курсоутворення безпосередньо впливає на усі сектори національної економіки та на інтереси її суб'єктів. Особливо роль політики курсоутворення актуалізується в післякризових умовах функціонування економіки України, адже в 2012 р. на міжнародних фінансових ринках все ще відчуються наслідки “валютних війн”, поточне загострення яких пов'язане з невирішеністю структурних проблем низки провідних індустріальних країн [1]. Імовірні курсові коливання основних світових валют ускладнюють бізнес-середовище, що негативно впливає, насамперед, на умови господарювання сировинних експортно-орієн-